

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קִיט

ביאורים ומוספים

סִימָן קִיט

דִּין הַרְוָה לְהוֹסִיף בְּבָרְכוֹת

[משנ"ב ס"ק א]

אם צריך לפרנסה⁽¹⁾ וכו', וְשֵׁלָא יִתְסַר לְהַמְוִי⁽²⁾.

(1) וגם כשמתפלל עבור חברו שצריך לזה, כתב הא"ר (ס"ק ב) שיכול לבקש בברכות האמצעיות. וראה במה שכתבנו לעיל (ס"ו קטו ס"ק א) שגם על חולה שאינו מאנשי ביתו יכול לשאול בברכת 'רפאנו'.

וכשיש חולה בתוך ביתו, כתב בחידושי הר"ן (ע"ז ת, א) שאינו רשאי להמתין עד ברכת 'שומע תפילה', אלא שאם לא הזכיר בברכת 'רפאנו' מזכיר ב'שומע תפילה'.

(2) ואם מתפלל על העתיד ומטרתו להזכיר בקשות כדי לעורר את כוונת הלב, כתב בשו"ת שבת הלי' (ח"ח סי' כא) שמותר, וכמו שמבואר בספר חסידים (סי' קנח) שבקשת צרכיו מעוררת את הכוונה.

[משנ"ב ס"ק ב]

אין צריך להזכיר שמו⁽³⁾.

(3) ואם רוצה להזכיר את שמו בפניו, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ו קטו ס"ק ג) שלדעת החתם סופר טוב לחולה שלא יזכיר את שמו. ולדעת הפרי חדש אם רוצה יכול להזכיר את שמו.

[משנ"ב ס"ק ד]

צָרְכֵי⁽⁴⁾. טוב להתנדות ב'שומע תפילה'⁽⁵⁾ וכו', בסימן קכב סעיף קטן ח ב'שם התיאור'.

(4) ולכן כתב לעיל (ס"ו ק"ז ס"ק טז) שבברכה זו יכול לשאול 'טל ומטר לברכה', כיון שמתוקנת לשאול בה כל הבקשות.

(5) ובימים שבהם אין אומרים תחנון, כתב המקור חיים (ס"ד ד"ה כתב) שאין להתנדות ב'שומע קולנו', משום שחרטת עונות מותר לומר בשבת כשאנו אומר בלשון ירדו, ומשמע שבלשון ירדו אסור.

ולומר בשבת 'אלוקי עד שלא נוצרתי וכו', כתב במשנ"ב לקמן (ס"ו רפח ס"ק כב) שמותר.

(6) שכתב שם שנכון וראוי לכל אדם להתפלל על צרכיו ופרנסתו, ושלא תמוש התורה מפיו ורועו ורוע זרעו, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא ח"ו פסול בזרעו, וכל מה שיוודע בליבו שצריך, וכשאנו יודע לשון הקודש יאמר בלשון אשכנז. וסיים שם, שטוב יותר לקבוע את התפילות האלו בסוף התפילה, כדי שאם יצטרך לענות ל'קדיש' או 'קדושה' יוכל לענות לאחר שיאמר 'יהי לרצון'.

[שעה"צ ס"ק ב]

דלא קט"ו בסימן קכב סעיף קטן ב'⁽⁷⁾.

(7) שם כתב, שאף שרשאי להוסיף בכל ברכה מעין הברכה ובברכת 'שומע תפילה' כל מה שרוצה, מימ' דיינו דוקא לבקש מה שצריך לפי שעה, אבל לא להוסיף על תקנת חכמים באופן קבוע נוסח אחר. אולם אף לדעת המשנ"ב שיכול להוסיף, הורה הגר"ש איערבך (ביצחק יקרא בהשלמות שבסופו לעמ' 289 ובהליכות שלמה תפלה פ"ח ארצות הלכה הע' 60) שמי"מ לא יתפלל בקביעות על חולה וכו', מפני שכשאומר בכל השלש תפילות נעשה כעין נדר, וגם כשנעשה בקביעות אין תפילתו תחנונים, אלא יפסיק לזמן מה ואחר כך יתפלל שוב כפי הצורך. כמו כן התנגד הגר"ש איערבך להדפיס בסידורים את הנוסחאות לבקשה שאינו מטופס הברכה.

[משנ"ב ס"ק ז]

דְּרוּקָא קְדָם שְׁאָמַר "בְּרוּךְ אַתָּה ה'".⁽⁸⁾

(8) והוסיף הערוך השלחן (ס"א) שיראה לסיים בקשתו במעין החתימה, שהרי לכתחילה צריך לסיים כל ברכה במעין החתימה קודם חתימת הברכה.

[משנ"ב ס"ק יא]

עֵין לְקַמֵּן בְּסִימָן קַכְבּ, בְּמִשְׁנֵה בְּרוּךְ סְעִיף-קָטָן ז, מֵה שְׁנִכְתַּב שְׁס"ב.⁽⁹⁾

(9) שכתב שם, שאף על פי שבסיים התפילה קודם 'יהי לרצון' הראשון אינו חמור יותר מבברכת 'שומע תפילה', ולכן יכול להוסיף שם תחנונים ואף להאריך בהם, וכמו שכתב להלן (ס"ק יב), אך לכתחילה נכון יותר לומר 'יהי לרצון' קודם 'אלוקי נצור'.

[משנ"ב ס"ק יג]

פְּרוּשׁ שְׁדִלְג הַבְּרָכָה לְגַמְרֵי⁽¹⁰⁾.

(10) ומיד שנוכר באמצע התפילה שדילג ברכה שלמה, כתב התהלה לדרו (סי' קכד ס"ק ו) שאסור לו להמשיך להתפלל, שהרי אם ימשיך, שאר הברכות שיברך יהיו לבטלה.

אולם אם יודע להתפלל רק חלק מהברכות [כגון שאין לו עתה סידור ואינו יודע להתפלל בעל פה], כתב לקמן (ס"ו תקצג ס"ק ב) ובביה"ל שם ס"א ד"ה זו) שיאמר את אותן ברכות שיוודע, שעל כל פנים יש בהן בקשת רחמים [ומקיים בהן מצות תפילה מן התורה], וגם יראה להסמיכה לאיזה ברכה, כגון לברכת 'אשר יצר', כדי שתהיה הברכה סמוכה לחברתה, והוסיף, שלפי המבואר בסי' קיט ודאי שידי חובת תפילת שמונה עשרה לא יצא. ולכן כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פלי"ב הע' צא') שאם בתפילה שלאחריה יש באפשרותו להתפלל את כל התפילה, עליו להשלימה. וראה עוד מה שכתבנו לעיל (ס"ו ק"ד ס"ק ד) ולקמן (ס"ו תקצג ס"ק ב).

ומי שמטופק אם דילג איזה ברכה, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ו ק"ד ס"ק ב).

[ביה"ל ד"ה אם דלג]

כְּגוֹן שֶׁלֹא חֲקָה כְּדִין⁽¹¹⁾.

(11) ואם במקום 'רופא חולי עמו ישראל', אמר 'רופא כל בשר', הורה הגר"ש איערבך (אשי ישראל פלי"ב הע' ק) שלא יצא, שאינה דומה ברכת 'רופא כל בשר' שהיא ברכה כללית, לברכת 'רופא חולי עמו ישראל' שתיקנו על חולי ישראל, הוסיף, שמי"מ אם יתוך כדי דיבור תיקן ואמר כהוגן, יצא ידי חובה, שנחשב שהוסיף שבח בברכה.

ואם במקום 'גואל ישראל' סיים 'גאל ישראל', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' קא) שיתכן שלא יצא ידי חובה, על פי המבואר בגמרא (פסחים ק"ז, ב): 'אמר רבא קריאת שמע והלל גאל ישראל, דצלזתא גואל ישראל, מאי טעמא דרחמי נינהו', וכמו שביאר במשנ"ב לעיל (ס"ו ס"ק לג) ש'גאל ישראל' הכוונה לגאולת מצרים, והיא ברכת השבח, אבל 'גואל ישראל' היא בקשה על ההווה ועל העתיד.

ואם בברכת ההודאה במקום 'הטוב שמך' וכו' סיים 'המברך את עמו ישראל בשלום', כתב הרעת תורה (ס"ג) בשם הא"א (בוטשאטש) שיצא ידי חובה, משום שנחשב כסגנון אחר, וימשיך 'שים שלום'. והוסיף, שמי"מ בעבודת אשירע לו כן, סיים 'ברוך אתה רחמנא הטוב שמך' וכו', וגם בברכת שים שלום סיים בנוסח זה.

ואם במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום', אמר 'המברך את עמו ישראל באהבה', הורה הגר"ח קניבסקי (קונטרס שאלות המצוות להגרי"א דונר ח"ב עמ' ל"ד) שלא יצא ידי חובה.

קמה באר הגולה

הלכות תפלה סימן קיט

קיט דין הרוצה להוסיף בברכות, ובו ד' סעיפים:

א גבורה ונה ח'
 ונר"ו פסקה ה'
 ובכחות ב' שם
 מסמעות הנמרא
 ג' מדרכי שם
 ד' ברכות ל"ד

א *אם רצה להוסיף בקל (ב) ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף. פיצד, (א) הנה לו חולה, מבקש עליו (ג) (ב) רחמים בברכת 'רפאנו'. הנה צריך פרנסה, מבקש עליה בברכת השנים. הגה וכשהוא מוסיף (ג) ותחיל בברכה ואתרפך מוסיף, אבל לא יוסיף ואתרפך ותחיל הברכה (טור סי' תקס"ו). וב'שומע תפלה' יכול לשאל כל (א) (ג) (ד) צרכיו, שהיא כוללת כל הפקשות. ויהלך רבנו רבינו, בשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה, אם מוסיף אותה (ה) בשביל כל ישראל ואמר אותה בלשון רבים (ו) ולא בלשון יחיד, ולא יוסיף אלא (ז) בסוף הברכה (ח) ולא באמצע; ואם שואל צרכיו ממש, כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה, יכול לשאל אפילו באמצע הברכה, והוא שישאל בלשון יחיד (ט) ולא בלשון רבים; ובברכת (ד) ('שומע תפלה' וכן בסוף התפלה, בין (יא) קדם 'יהי לרצון' בין אחריו, יכול לשאל בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין צרכיו ממש בין צרכי רבים: ב' יש מי שאומר, שבשמוסיף (יב) בברכה לצורך יחיד (ס) לא יאריך: ג' (יג) *אם דלג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות,

שערי תשובה

לחור ולהתפלל בתורת נדבה אינו נכחה, ויש לוטר, בעשרת ימי תשובה יש לזקוק יותר לצאת אלפא כצ"ע משא"כ בשאר ימות השנה, כיון לרצח נדבה פוסקים בריבוע יצא פני כסבי. ועין סרוח סימן תשכ"ב שכתב ו"ל ואם רצה לחור תע"ב וא"צ להוסיף בת דברי דברי יש ביה מדיש עכ"ל. וזהו הסניס בש"ע. ואמנם אם הפסק פשיטא ראי' להתפלל ואפילו בתורת נדבה א"ת, ואפילו הוסיף מידה כנה וכי"ש כשמו בשב"ב באלפסי וז"ל ומתפסק א"ת אפילו לפתח יתי"ב דלא אטרין מה שהיה לכוון הוא מוכיח במיד' דלא קב"ע לתעורר ימים עכ"ל. ועני בש"ע. בברכת חקע, עין בגי' וקצנה, ודלג מבח מקרה, ונראה שהוא סניס השם הידוע מן ימי סמ"ע כמות, ויש סדקדקים שאין סדקדקים מבח סניס ואומרים וקצנו מקרה יתר כו' וכו' והא, ובכרית ולמשלש"ש אין לתקן כח שובר אויבים ומקניז דו"ס שבי"ב המקבילים הפדומים שהוא רית שם שדי ששם זה הוא הפקוד. ודלא כס"ח, ובכרית וליישי"לם צ"ל וכאם דוד עקב

באר היטב

קח וכ"כ הע"ת ע"ש. ולפי טעם הטי"ו ג"ל דיתור והתפלל שנית בתורת נדבה: (ב) ברכה. המתבר ע"ת לא עין בענייה סעיף זה ע"ש ועין שכנה"ג: (ג) רחמים. המבקש רחמים על חברו א"צ להזכיר שמו, ברכות דף לז, וה"מ כפניו אבל בשמתפלל שלא בפניו צריך להזכיר שמו, סה"ר"ל: (ד) צרכיו. טוב להתודות בש"ת ויאמר חטאתי ערתי פשעתי, ולשאל מזונותיו אפילו הוא עשיר, ואם יש לו עון מחדש מוכיח בתפלה הקודמת אצלו, ספר הפנות: (ז) ש"ת. ובי"ח קמ"ב דהק"ר"י אפילו בש"ת אסור לומר צרכיו בלשון רבים באמצע ע"ש. וי"מ צבור שרי אפילו באמצע הברכה, כ"י מ"א. ובבאר היטב אשר לפני בס"ק ג' לא דק, ע"ש: (ח) לא יאריך. א"כ רבים צריכים לתורתו, כמ"ש בשם הר"י: וכן אמרנו שם כ"ט"ב יבאר אי"ת בה"ל ח"ב, ובאמרו לישועה קונו וכן לטה ששואלים אחר מיסתו צפוס לישועה ולכן הכון שאשה מן המקוים לישועתו, וקמ"ב סה"ר"י צע"ח ו"ל וגם אני סבבן לעשות לישועת ה' ששועה ענו להצילו מבטה פנעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתי תועלת גדול מכה פעמים לעשות בערה כנה עכ"ל: (כ) רחמים. עכ"ת. ועין סרוח סניס מזהר פרשת ויחלה הצילו נא כו' בתפלה בעי לפרושי מלין כדקא אית, עין שם: [ג] צרכיו. עכ"ת. ועין בש"ע בשם חסד אהר דבוקר פרשת פנחס מתקאר שאין לומר תפלה על מלכות בתפלה הפסוקה ע"ש, ועין שם שכתב שיאמר התפלה בהקצנה כו' וע"כ פקול בזכ"ס וקבל עליו שלא לעשות עוד כנה סדקדקו, ואם לאו אז סקדקדקו

באר היטב

מרש"י ובכרית יש לדחות, דאפשר דכבר רש"י כרב עקרו המוכא בטור סימן תכ"ב שפוסק דמלי רק בעקר רגליו או קלשנא קמא שבבגדא: * אם דלג או טעה וכו', ענין טעות, נראה לי הנכלל בשני אפנים: א. שלא השלים את הברכה כדיו, כגון שלא חתמה כדיו(1), או שחפר אינה דבר שהוא עקר הברכה, כגון שלא אמר "טל ומטר" בימות הנשמים או שחפר להזכיר ענין קרוב גליות בברכת "תקע בשופר" שעקרה בגויה על זה, אף אם חתמה כנראה (וכדאיתא במגלה ל"ו), וקבא אונא, וכמו שאם חסר "ויציר אור" בברכת יציר אור, דפסקו מהמבר לזיל בסימן נט סיף א דלא יצא אף נאף דכתב הסגן אברהם בסימן קור סיף יקטן ט: כגון ששעה בחתימתו, אבל אם טעה באמצע אין בכך כלום, נראה לעניות דעתי דקונת הסגן אברהם שם הוא שחפר אינה דבר שאינו מעקר ענין הברכה, אבל דבר שהוא מעקר הברכה כחתימה דמא, ומוכח מן מפה דסיס הסגן אברהם שם ודכה מקומות חלוקות נפשת התפלה, אלא דמדי' בענין נשת

משנה ברוכה

א (א) הנה לו חולה. עין בפרי"מגדים שכתב, דדוקא אם הנה לו, וכן בפונקס דוקא אם צריך לפרנסה(1), אבל אינו רשאי לבקש רחמים בברכה מהאמצעיות על העתיד שלא יחלה ושלא יחסר לחמו(2) וכהאי גוונא, מה שאין כן ב"שומע תפלה" אפילו על העתיד רשאי לבקש: (ב) רחמים. עין פרי חדש דמית' מזהר פרשת וישלח: "הצילני נא" וכו', דבתפלה בעי לפרושי מלי פדקא אית, עין שם. (ג) המבקש רחמים על חברו אין צריך להזכיר שמו(3), שנאמר "אל נא רפא נא לה", ולא הזכיר שם מרין; והני מלי בפניו, אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו: (ג) ותחיל בברכה. דצריך לעשות עקר מטטבע ששכבו חקמים ובקשה שלו תהיה טפלה, ולא להסוף. וכתב הפרי"מגדים, דצריך להקדים ולומר מאמר

שלם מענין הברכה, כגון אם רוצה לבקש שימון לו השם דעה, יקדים ויאמר "אתה חונן לאדם דעת", אבל לא תבת "אתה" לבר, וכהאי גוונא בכל הברכות: (ד) צרכיו(4). (ב) טוב להתודות ב"שומע תפלה"(5), ויאמר: חטאתי ערתי פשעתי; ולשאל על מזונותיו אפילו אם הוא עשיר; ואם יש לו עון מחדש, מוכיחו בפרוש בתפלה הקודמת אצלו, (ג) ויאמר התפלה בהקצנה ועל-כ"ל פנים בקול בזכ"ס, ויקבל עליו שלא לעשות עוד כנה מדעתו, ואם לאו אז מקטרגים עליו חס ושלום מלמעלה. ועין במה שכתבנו בסימן קכב סיף יקטן ח בשם החי"י אדם(6): (ה) בשביל כל ישראל. והוא הדין (ד) בשביל רבים: (ו) ולא בלשון יחיד. כיון שהוא אומרה בשביל רבים: (ז) בסוף הברכה. עין בפרי"מגדים סימן קכב במשפכות וזה שמצדד לומר דדוקא קדם שאמר "ברוך אתה ה' (8)", אבל לאתרו"פ נראה דאסור (ועין שם דאינו ברור לו דבר זה): (ח) ולא באמצע. שבשואל צרכי רבים באמצע הברכה (ס) נראה כפוסק על המטטבע שמתקנו חקמים. כשהיה דברים אמורים, כנחיד, (א) (ב) כגון בצבור סתרים, ולכן אמורים סליחות באמצע הברכה (ט) סלח לנו" (י) וכן באמצע ברכה אמצעית של יום-הכפורים: (ט) ולא בלשון רבים. דאף שהתירוהו לשאל אפילו באמצע הברכה כיון שצריך לו לפי שעת, אם לאמרנה גמ"כ בלשון רבים (ח) יהיה נראה כפוסק על המטטבע ששכבו חקמים. ועין בסימן תקט"ו סיף ד, דטוב לומר לכתחלה כשהלך זה כדברי הרב רבנו יונה: (י) 'שומע תפלה'. ובי"ח כתב, דלח"כ רבנו יונה, "שומע תפלה" דומה לשאר ברכות לענין זה, דבאמצע אסור לשאל בלשון רבים: (יא) קדם יהי וכו'. עין לקמן בסימן קכב, במשנה ברוכה סיף יקטן ט, מה שכתב שם(9): ב' (יב) בברכה. אפילו (ט) בברכת "שומע תפלה", וכל-שכן בשאר ברכות; אבל לאתה תפלה, אפילו קדם 'יהי לרצון' מתר להאריך בכל גוניה. ובלקוטי מהר"ל איתא: בשחלה מהר"ל גזרו הצבור מענית ואמרו סליחות; ומנהגם הנה אז לומר סליחות באמצע ברכת "סלח לנו", משמע דצבור לצורך יחיד שרי אפילו באמצע ברכה: (י) יש לומר, שאני מהר"ל דרבים צריכים לתורתו, וכרבים דמי: ג' (יג) אם דלג. פרוש, (יא) שדלג הברכה לגמרי(10)

שער הציזון

(ב) מגן אברהם: (ג) מגן אברהם, וכן העמיק הרבה אחרונים, דלא כטי"ו בסימן קכב סיף יקטן ב(7): (ד) בעשרת ימי תשובה: (ה) לבוש: (ו) סלמידי רבנו יונה: (ז) בתי יוסף וסגן אברהם: (ח) אחרונים: (ט) סלמידי רבנו יונה: (י) ס"ו והק"ר: (יא) מגן אברהם: (יב) מגן אברהם:

הלכות תפלה סימן קיט קב

אינו צריך לחזור אלא (יד) לראש הברכה ששעה או שדלג, ומשם ואילך יחזור (טו) על (י) [1] הסדר: ד' השלישית צבור ששכה ולא אמר 'עגנו' לא יחזור אפלו אם עדין לא גמר (טז) רק (י) [1] 'רפאנו', * ואם חזר, ברכה לבטלה (יז) היא (אלא יאמר (יח) 'עגנו' ב'שומע תפלה (ס) [1] (ט) כניחוד):

קב שראוי לומר 'רצה' בכל תפלה, ובו סעיף אחד:

א אומרים 'רצה' בכל התפלות, ודלא כאותם שנוהגים שלא לאמרו (א) במנחה:

א טור לדעתו וכתב
הבית יוסף
שם
הטעם

שערי תשובה

עליו וכו'. וזהו שלא להרבות שאלות רק אחת כוללת כמו וצע אנשים, כי כן כרוי בשם מקראי ברובא, גם תלמודי האר"י ויל קבוצה דבש"ת יתודה בענין: [1] הסדר. עב"ט שכתב שדרכי רש"י דף לז פסוק, ועין בספר הרבנותאלי מ"ש: [1] 'רפאנו'. עב"ט, ועין בבנה"ג סימן תקפו שגפ"ל ט"ס כ"ש"ע וכתב להפ"ה, עין שם, והתנסח שפנינו כ"ש"ע הוא נכון: [1] כניחוד. עב"ט, ומ"ש בלא היו י' מקצתים, עין כ"ש"ע דבש"ת ד' דקדוק ספרש"י דלאקרו בש"ת לא כ"ש"ע עשרה מקצתים, רק לענין לאקרו ברכה כ"ש"ע צריך ידיר מקצתים, עין שם, ולא ראיתי נהגין כן, ומ"ש סדרי המג"א בשם רש"י יאמר ברכה כ"ש"ע אחר י"ח וכו"ש הש"ך כו', אין נראה מן מדעת הבה"ח דע"ת והב"סא כ"פ"ר, ועין לעיל סי' ו' סדרי כנה"ג ע"ש:

עמ"א: (1) הסדר. וזהו כשזגן אכל כמזיד צריך לחזור לתחלת י"ח כמ"ש סי' קיד סי'. ודכו רש"י בברכות דף לד ע"א ד"ה מתחלת הברכה ששעה בה וכו' המה"ם הפה ע"ש: (1) 'רפאנו'. פ"י שחתם ברכת רפאנו, ואם יחזר ויאמר עגנו יצטרף לוטר רפאנו פעם אחרת דצ"ל על הסדר ויהיה ברכה לבטלה דאין סחורין בשביל עגנו אכל אם לא חתם רפאנו יאמר עגנו ואח"כ רפאנו, והא דנקט כאן ש"ך, משום דכחיד אומר אותו בש"ת, ואם שכח עד אחר שגמר ש"ת אע"ג דלא התחיל רצה א"ל עגנו שם עין ש"ן סחורין בשביל עגנו, משא"כ כש"ך אומרת הברכה כ"ש"ע, ט"ו ומ"א וספרונים דלא כ"פ"ח: (1) כניחוד. והתחם בא"י העולה בפת צנה ושי"ת, הג"מ ה"ח מ"א דלא כ"פ"ח ועין בשכנה"ג, ונקט' אלהיו ובה פסק כע"ת ד"ס"ם רק בשומע תפלה לחזר כניחוד וכו"מ כחשוכה נש"ל). ואם חתם בש"ת לכר יצא, מ"א, וה"ה אם לא היו ידיר המתענים בבחי' וכאו אחר ברכת רפאנו אומרת בש"ת, ש"ג, ואם שכח גם בש"ת אומרת ברכה כ"ש"ע אחר בשלום, רש"י מ"א, ועין בסור סי' תקס"ה ד"ה דאפלו כניחוד ה"ן כן, וזהו דלא קי"ל הכי כניחוד מ"מ כ"ש"ך יש לפסק כן, מ"א, ובהג"ה ק"ב בשם ש"ג דאומרת כעבודה אם נזכר, והתק"ע פסק דר"ת כניחוד וכו"כ ע"ת, ואם אמר עגנו קדם ראה נא

באר היטב

משנה ברורה

ועשה, פרוש, ששנה בה בענין שצריך לחזור מחמת זה, ועין מה שכתבנו לעיל בסימן סח במשנה ברורה סעיף קט"ו א. ותרווה א"ר בשוגג, דכמזיד צריך לחזור לתחלת שמונה עשרה, כמו שכתב סימן קיד סעיף י"ז: (יד) לראש הברכה. ואם נזכר כטעונו (יז) כעוד שהוא עומד עדין בהברכה, יחזור למקום ששע"ג (144): (טו) על הסדר. ואפלו אם לא נזכר עד אחר פסוק בברכות, צריך לחזור ולומר כלן אחריה, שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שזוכר, נמצא ששנה סדרן של ברכות ולא יצא ידיו חובה, (יג) שסדר ברכות הוא מאנשי נקטת הגדולה וסמכו סדרן על המקראות: ד' (טז) רק 'רפאנו'. ורצה לומר, שסיים ברכת 'רפאנו' וְאמר "ברוך אתה ה', אכל אם נזכר קדם שחתם, אפלו אם אמר "ברוך אתה", (יד) הואיל ולא אמר עדין השם (149), חזרו ואומר "עגנו" עם חתימה, ואחר זה חזרו ואומר ברכת "רפאנו" (150). וכל זה בשלישית צבור, שמקום קביעתו לומר "עגנו" הוא בין "גואל" ל"רופא", אכל כניחוד שכולל "עגנו" בברכת "שומע תפלה", אם שכח לאמר "עגנו", (טו) כל שסיים "שומע תפלה" אף שלא פתח ב'רצה', אין צריך לחזור, כדין כל דבר שאין מחזירין אותו. וטעם החלוק הוא, דשם שאני, (טו) שהוא כלול תוך הברכה, וכל שסיים הברכה איכא בחזרתו ברכה לבטלה, מה שאין כן כאן דקבעוהו ברכה כפני עצמה, אין לבטלה, אם לא שיצטרף לברך ברכת "רפאנו" עוד הפעם בשביל זה, וכל זמן שלא אמר השם של "ברוך אתה" לית ברכה לבטלה: (יז) היא, הינו, (י) דע"ל: עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר, ברכת השנים אחר "רפאנו", והיא ברכה לבטלה, שאין מחזירין בשביל "עגנו", כמו שכתב בסימן תקס"ה. ואם שכח ואמר "עגנו" קדם "ראה נא", דעת המגן אברהם דצריך לומר "עגנו" פעם אחר אחר "ראה נא" (21), וכן כתב בדרך החיים, ובספרים מגידים נשאר כדין זה כצריך עיניו (22). ובספר מגן גבורים האריך בזה, ומסיק לדינא גס"ן דאין לחזור ולומר "עגנו" פעם אחרת, ואם ירצה יאמרנה ב"שומע תפלה" כניחוד: (יח) 'עגנו' ב'שומע תפלה'. הוא הדין (יט) אם לא היו עשרה (23) המתענים בבית הנקנסת (24) וכאו אחר ברכת "רפאנו" (25), יאמר ב"שומע תפלה" כניחוד. (יט) ואם התחיל השלישית צבור להתפלל בקול רם וק"ו אז בבית הנקנסת עשרה שמתענים, ואחר כך הלכו מקצתן קדם שהתחיל השלישית צבור "עגנו", לא יאמר "עגנו", וטוב כ' שיאמר אז ב"שומע תפלה"; ואם כבר התחיל "עגנו" ויצאו, גומר: (יט) כניחוד. עין בדרך החיים שפוסק דלא יתקנה בברכה רק ב"שומע תפלה" כשאר יחיד בעלמא (27), וכן נכון דבזה יצא לכלי עלמא, עין במגן אברהם, ואם שכח גם ב"שומע תפלה", אפלו נזכר קדם שהתחיל "רצה", טוב לא יאמר, אלא יאמרנה אחר שסיים "בשלום" קדם "אלהי נצור" (28), וכלא חתימה "דה"ח ושע"ת ע"ש"ל:

באר הגולה

בעלמא אכל לא בשחור את ענין הברכה; וגם הלא הפגן אברהם העתיק בסימן סד את דברי הפס"ק משנה שם, ועין שם ברמב"ם ובפס"ק משנה דענין הברכה הוא לעובד; וגם הלא ענה לעיל בסימן נט, ורצה לוטר דשם מוכח דאם התחיל ב"יצא אור" שש"ע עקר ענין הברכה, אף שכתבנו אחר דבר שלא מענין הברכה יצא, מה שאין כן אם חסר את עקר ענין הברכה, לא יצא אף להפגן אברהם, וכן פסק הסרימגדים במשפחות וק"ב אות ג, ועין מה שצדדנו לעיל בסימן ק"ו סעיף ה לענין זה (148). ב. אם אחר אינה נכר שהוא מקלל את הברכה, כגון שאמר "טל ומטר" בימות החמה וכו"א ונא. והנה כל זה הוא לפי דעת המחבר לעיל בסימן נט, אכל לפי דעת הגר"א שם, דאפלו אם לא הזכיר בתחלה כלל "יצא אור", כיון שחתם צריך יצא כד"כ, נראה דהוא הדין הכא באפן הראשון וצ"ל קטר חתימה, ויצא כיון שפ"ה מופיר ענין קבוצ גלויות, ועין בבאור הלכה שם שפתיחנו וגם דעת הרשב"א והרמב"ן קונה דהגר"א: * ואם חזר, ברכה לבטלה היא. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו; הינו וכו', והוא מה"ש ו' ומגן אברהם ושאר אחרונים, ומשמע מזה המשום "עגנו" גופא לא היו ברכה לבטלה. ולא יכתי' להבין, כיון דסבירא להו להפוסקים ד"עגנו" זה הוא כשאר "עגנו" דעלמא דקומא לן שאין מחזירין אותו, אם כן אם יחזר לומר עתה, הוא ברכה לבטלה, עין דקביעותו הוא בין "גואל" ל"רופא" ולא בין "רפאנו" לברכת השנים, אם נזכרו לוטר עתה, כדאי כשם חנה מקרי, ואפשר דסבירא להו דכיון דקבעוהו תנ"ל לכתחלה לוטר ברכה כפני עצמה, יש בה עדיפותא משאר "עגנו" דלא העריכו רק לקללה, ואם לאו היתה הוק על"ד"ו זה לברכת "רפאנו" לא היינו מסתפקים כמה שאנו נוהגים ענה לקללה ב"שומע תפלה", כי לא מעינו תקון על"ד"ו "שומע תפלה" רק אם חסר שאלה בברכת השנים, או להוסיף "משיב רוח" בברכת "אתה נבור", אכל לא אם חסר ברכת שלמה, וכמו שפסקו כל האחרונים (דלא כהפ"ר תד"ש שמקל להשלים ב"שומע תפלה" אפלו אם דלג ברכה שלמה). ואמאי צריך עיין:

א (א) במנחה. דהינו שהם מתחילין מ'ואשי' ישראל (1). ועין בפרימגדים שכתב, דלפי מה שנהגו נכשו בכל מקום לאמר "רצה", מקרי המדלג משנה מטבע ששכחו חז"ל, ודינו כמו שכתב המחבר סימן קיט סעיף ג בטעם בברכה. ולענין דעמי צריך עיין אם זה מקרי בדיעבד בשם טעה, ואפלו בשחירת,

שער הציון

(1) פרימגדים, אף אם הוא מבקלה (145) ואינו יכול לחזור למקומו ואחר עומד חתימה, ככל גוני צריך להתחיל מתחלת הברכה, וכדמוכח מהסיה ובטיט דאשפת ב'אופנים (146), שהובא ברא"ש פרק אין עומדין (117) [נאות יח]: (12) מגלה יג: (13) דרך החיים: (14) ט"ו והגר"א ושי"א: (15) אחרונים: (16) ט"ו ומגן אברהם: (17) אחרונים: (18) ט"ו דרך החיים: (19) הינו אפלו לדעת השערי תשובה דסבירא לה דאין לומר אפלו בשומע תפלה עגנו כשאר עשרה שמתענים, כנה מודה, וכל"ש"ן להנדר"ה חיים גופא, עין ב"ע" (20):

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קִיט קב

ביאורים ומוספים

ואם נזכר לאחר מכן ימשיך להתפלל ואין צריך להשלים, שיש לסמוך בזה על הגר"א וכמו שסיים הביה"ל כאן.

[משנ"ב ס"ק טז]

הואיל ולא אמר צדין השמים¹⁹ וכו', חזון ואומר ברכת "רפאנו"²⁰.
19) ואם נזכר לאחר 'השם', האם יאמר 'למדני חוקיך' ויחזור לומר 'ענני', כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לב ובביה"ל שם ס"ו ד"ה בלא, וכן משמע בשע"צ לקמן סי' קפח ס"ק יח) שאם שכח דבר שאין צריך לחזור עליו, אם נזכר לאחר 'השם' שוב לא יאמר 'למדני חוקיך' (שיח הלכה אות ה).

20) ואף שחזר ואומר כמה 'שמות', כתב לקמן (סי' תקפב ס"ק טז ובשריע' סי' תרפב ס"א) שלא נחשב שמזכירם לבטלה [שדוקא ברכה נחשבת הזכרה לבטלה, מה שאין כן כשהוא דרך תפילה בלי ברכה].

[משנ"ב ס"ק יז]

אחר "ראה נא"²¹ וכו', ובפרי"מגדים נשאר בדין זה בצריך עיון²².
21) וביאר המג"א (ס"ק ז) שהברכות צריכות להיות כסדר, ואם יאמר כעת 'ראה נא' הרי אינה במקומה, משום שצריכה להיות אחרי 'סלח לנו' ולא אחרי 'ענני'.

22) שביאר הפמ"ג (א"א ס"א ק"ז) שהמג"א הסתפק האם המיקום של אמירת 'ענני' מעכב וצריך לאומרו דוקא אחרי ברכת 'ראה נא', ולכן עליו לאומרו שנית אחרי 'ראה נא', או שיש לומר שכיון שאפילו אם לא אמר כלל 'ענני' אינו חוזר, מסתבר שגם מיקומו אינו מעכב, ושוב הוסיף המג"א, שאולי יש לומר שאמנם המיקום של 'ענני' אינו מעכב, אבל סדר הברכות מעכב וברכת 'ראה נא' צריכה להיות אחרי 'סלח נא', וכשאמר ביניהן 'ענני' הרי עשה הפסק, אלא שכאן כבר לא יעזור שיחזור ויאמר 'ענני' אחרי 'ראה נא', שהרי לא יתקן בזה את ההפסק, וסיים הפמ"ג שלא הבין את דברי המג"א בזה.

[משנ"ב ס"ק יח]

אם לא היו צעקה²³ המתענים בבית הכנסת²⁴ וכאז אחר ברכת "רפאנו"²⁵.

23) כאן מבואר שאם אין עשרה מתענים לא יאמר 'ענני' כברכה בפני עצמה, וכן כתב השו"ע לקמן (סי' תקסו ס"ג), אמנם במשנ"ב שם (סי' יד) כתב שיש אומרים שכוונת השו"ע היא דוקא בתענית ציבור שהקהל קיבלו על עצמם להתענות, ולא בארבעה הצומות שתיקנו חז"ל, שבהם יאמר 'ענני' אפילו כשיש רק שבעה שמתענים, ושאר המתפללים הם אנוסים כחולים וכדו' שאינם יכולים להתענות.

24) וכן אם אחד מהעשרה אינו משלים את התענית, אף שבשעת התפילה עדיין מתענה, כתב במשנ"ב (שם ס"ק טז) שלא יאמר הש"ץ 'ענני'.

ולשאל את המתפללים בתענית ציבור אם הם מתענים, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' שמב) שאין צריך לשאול, והמטה אפרים (סי' תרב ס"י) כתב שמן הסתם יש עשרה אנשים שמתענים, כיון שהוא אחד מארבעה הצומות.

25) ומשמע שאף שאינם מתפללים עם הציבור, מ"מ כיון שיש עכשיו עשרה שמתענים אפשר לומר 'ענני', וכן כתב האורח נאמן (סי' יד). והוסיף, שכן משמע בשו"ע לקמן (סי' תקסו ס"ג) שכתב שאם יש בעיר עשרה מתענים ואינם בבית כנסת אין הש"ץ אומר 'ענני', ומשמע שאם הם בבית הכנסת אפילו שאינם מתפללים עם הציבור אומר הש"ץ 'ענני'.

[משנ"ב ס"ק יג]

כמו שכתוב סימן קיד סעיף יז¹².

12) וכמו שביאר בביה"ל שם (ד"ה אבל) שאפילו אם הקלוקל היה בברכות האמצעיות חזר לראש התפילה, כיון שכל ה"ח ברכות נאמרו כסדר, וכולן חשובות כברכה אחת לענין זה.

וחולה שמחמת מחלתו מדלג תיבות שלימות בתפילתו, בפתיחת הברכה או בחתימה, הורה הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד ברכות טו, א) שאם אינו פסיק רישא' מותר לו להתפלל, שהרי הוא חייב בתפילה ומנסה לקיים את חובתו, וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ח סי' טז) שיכול להתפלל, שכיון שכוונתו לטובה להתפלל כהלכה, אינו בגדר מוציא שם שמים לבטלה. והוסיף, שאולי יש ללמדו שאת מה שאינו אומר בדיבור יגמור על כל פנים במחשבה.

[משנ"ב ס"ק יד]

תקור למקום שצ"ע¹³ לקד¹⁴.

13) ואם טעה באחת משלש הברכות הראשונות או האחרונות וכבר סיים את הברכה, כתב השו"ע לעיל (סי' קיד ס"ו ובמשנ"ב שם ס"ק לד') שבשלש הראשונות יחזור לראש התפילה, ובאחרונות יחזור לרצה'.

14) ואם דילג ברכה שלימה משלש הברכות הראשונות או האחרונות, ועדיין לא סיים את התפילה, הורה הגר"ש איערבך (אשי ישראל פכ"ד הע' קיד ופ"ב הע' צב) שיחזור רק לאותה ברכה שדילג, כיון שדינו של דילג ברכה שונה מהדין של טעה, שנחשב כשח בעניני תפילה שחוזר למקום שפסק, ואפילו אם נזכר שדילג רק לאחר כמה ברכות, וכן מבואר בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' טז), אולם בשו"ת מהרש"ם (חיד' סי' קמז) כתב שיש לפקפק על דבריו, ומי"מ סיים שכיון שזה ספק, מצד חשש ברכה לבטלה יחזור רק לאותה ברכה שדילג.

ואם נזכר שדילג ברכה שלימה רק לאחר שסיים את התפילה, כתב הרע"ת תורה (ס"ג) שעליו לחזור לראש התפילה.

ואם נזכר באמצע התפילה שדילג ברכה שלימה ורצה לצאת ידי חובה בכך שישמע חזרת הש"ץ, השו"ע לקמן (סי' קכד ס"י) כתב שבכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכול לצאת כשישמע חזרת הש"ץ, והפמ"ג (שם משב"ז ס"ק ה) והערך השלחן (שם ס"יז) כתבו שהוא הדין כשדילג ברכה, ובביה"ל (שם ד"ה יכתן) כתב שהוא הדין בנוכר בטעותו באמצע התפילה שיכול להמתין עד שהש"ץ יגיע לשם, וישמע ממנו. אלא שהוסיף במשנ"ב שם (סי' קמ) שיש אחרונים שכתבו שמוטב שיחזור ויתפלל בעצמו, כיון שלא כל אדם יכול לכוון לשמוע היטב מהש"ץ מתחילה ועד סוף.

[שעה"צ ס"ק יב]

אף אם הוא מקביל¹⁵ וכו', דאשתתק באופנים¹⁶, שהובא ברא"ש פ"ק אין עומקין¹⁷.

15) דהיינו כשהוא ש"ץ.

16) שכתב השו"ע לעיל (סי' נט ס"ה), שבזמנם שהש"ץ היה מוציא ידי חובה בברכות קריאת שמע, אם הש"ץ אינו יכול להמשיך וצריך להעמיד אחר תחתיו, צריך השני להתחיל מתחילת הברכה.

17) ולענין חזרת הש"ץ, התבאר בשו"ע לקמן (סי' קכו ס"ב) פרטי הדין בזה.

[ביה"ל ד"ה אם דלג]

מה שצונו לעיל בסימן קיז סעיף ה לענין זה¹⁸.

18) שכתב בביה"ל שם (ד"ה אם לא) שאם דילג חלק מברכה שלפני ברכת 'שמע קולנו', יתכן שיכול להשלימו בברכת 'שמע קולנו',

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קְבֵא קַבֵּב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק א]

יבְסִימָן קִיד מְגַן-אֲבָרָהם סְעִיף-קָשָׁן ט, וּבְרִישׁ סִימָן קְפֹדֵא.

2) שובכל המקומות האלו מבואר במג"א שנחשב משנה ממטבע שתיקנו חכמים בברכות רק אם פתח בברכה או חתם בברכה במקום שלא תיקנו, אבל אם רק שינה בנוסח עצמו ולא אמר אותו לשון ממש שתיקנו, לא נקרא משנה מהמטבע.

סִימָן קְבֵא

דִּינֵי 'מוֹדִים'

[משנ"ב ס"ק א]

לא יִשְׁקָה עַד שֶׁצֵּאָה הָרֶק מִפִּיּוֹ¹¹ וְכוּ', וְעַן לְעֵיל סִימָן צוֹ סְעִיף ב.¹²
1) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ב), שאם יורק בשעה ששוחה, נראה כאילו ח"ו יורק על מה שמתפלל.
2) שמבואר שם מה יעשה כשצריך לירוק באמצע שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ב]

נְעִשָׂה שְׁדָרוּ נְחֵשׁ לְאַחַר שְׁבַע שָׁנִים¹³.

3) וטעמו מבואר בטור שזה 'מדה כנגד מדה', שהיה לו לכרוע ולוקוף כנחש והוא לא עשה כן, לכן נעשה שדרו לנחש.
ומה שהחמירו בכריעה זו יותר מהכריעה בברכת אבות, כתב התורת חיים (בי"ק טו, א) שהכריעה בברכת ההודאה היא כדרך שאדם מודה לחבירו ששוחה בהכנעה, וכל העומד בקומה זקופה נראה ככופר ברב.

[משנ"ב ס"ק ד]

בְּכַרְכַּת 'הַטּוֹב שְׁמַךְ'¹⁴ וְכוּ', וְכַז"ל בְּסִימָן קִיד סְעִיף ז.¹⁵

4) ואם טעה בה ואמר מודים דרבנן, כתב בשו"ת מהרש"א אלפאנדרי (ח"ב סי' ב-ג) וכן הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סכ"ח), שאם חתם את ברכת 'הטוב שמך' כדן, יצא ידי חובה, מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ג סי' ו) הסתפק בזה, שכיון שמיסים במודים דרבנן 'ברוך אל ההודאות', יתכן שנחשב שכבר חתם את הברכה.

5) וראה שם (ס"ק יב) שהובא מחלוקת האם זוקף את עצמו קודם שאומר 'השם', ובאמירת 'השם' כבר יהיה זקוף, או שזוקף את עצמו בתיבת 'השם'.

[משנ"ב ס"ק ה]

דְּמַחְזֵי קְשָׁפֵי רְשִׁית¹⁶.

6) ואם אינו כופל ברציפות אלא מפסיק איוה זמן, כתב לעיל (סי' טא ס"ק כב) לענין כפילת תיבות בקריאת שמע, שאם ממתין איוה זמן בין הקריאה הראשונה לשניה אין משתקין אותו, ואפילו אין זה מנוונה, וכתב המקור חיים (שם סי' ד"ה כשקורא) שצריך להפסיק יותר מכדי שאילת שלום.

ומטעם זה מצינו עוד דברים שאין לכופלם, שכתב ברמ"א לעיל (סי' טא ס"ב), ובמשנ"ב שם (ס"ק כח) שיש להזהר לא לענות על ברכה שתי פעמים 'אמן', ועוד כתב לעיל (סי' טו ס"ק לא) שאסור לענות פעמיים 'אמת' בסוף קריאת שמע, וכשלא כיוון בפסוק 'פותח את ידך' ועליו לחזור לאומרו שנית, כתב בספר עוד יוסף חי (לבעל הבן איש חי פ' יגש אות ח) שמטעם זה ימתין מעט, כדי שלא יראה כשתי רשויות. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' טא סעף ט-ג).

[משנ"ב ס"ק ו]

יֵשׁ לְחֵשׁ לְדַבְרֵי רֵאשׁוֹנִים¹⁷.

7) ודעת החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' ר"ב) שיש לומר ברכת כהנים בבית האבל, וכן כתב הגשר החיים (ח"א פ"ב אות ג ס"ק ה) שבירושלים יש שנהגו שהכהנים עולים לדוכן בבית האבל, וכמו שמבואר בשערי תשובה (ס"ק ב). ולנהגים כדעה זו, כתב השערי תשובה (שם) שאם אין שם כהנים אומר השי"ץ 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו'. והגר"ח קניבסקי ביאר (ארחות רבנו שם), שמה שכתב המשנ"ב שאין אומרים 'אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו', כוונתו רק בחוץ לארץ.

ובמקומות שאומרים ברכת כהנים בבית האבל, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות ו) שאם האבל עצמו הוא השי"ץ, נהגים שאינו מקריא פסוקים אלו לכהנים.

סִימָן קַבֵּב

דִּינֵים הַשְּׂיָכִים בֵּין שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה לְיִהְיוּ לְרִצּוֹן

[משנ"ב ס"ק א]

עַל-כֵּן עֶשְׂאוּם עָלֶיךָ קְבֵעוּ¹⁸ וְכוּ', בֵּין קָדָם שֶׁהִתְחִילוּ¹⁹.

1) ואף על פי שאינו חייב לאומרו, וכמו שכתב להלן (ס"ק ו) שאף מי שרגיל לומר תחנונים, אינו חייב לאומרום בכל פעם.
2) ואפילו אם כבר אמר 'יהיו לרצון', וכמו שכתב להלן (ס"ק ה).

[משנ"ב ס"ק ב]

לֹאִמַר ה"יִהְיוּ לְרִצּוֹן", מִפְּרִי לֹא לְעֲנוּת²⁰: וּמִקָּדָם לְכַתְּחִלָּה יִרְאָה לְקַדֵּשׁ שְׁלָא יְבֹא לְיַדֵּי כָּן²¹.

3) ואף אם כבר שמע דברים שבקדושה אלו, כתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פ"ב הע' טא) שיוכל להפסיק כדי לענות עליהם.
ומי שענה ב'אלוקי נצור' לדברים שבקדושה, כתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל שם) שאם הוסיף לאחר מכן בקשות פרטיות נחשב לו שהוכיח בתפילתו.

וכשמפסיק ב'אלוקי נצור' כדי לענות לקדושה, הורה הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רמו) שאסור לו להמשיך בתפילתו בין הפסוקים של הקדושה. וכן מבואר בחיי אדם (כלל כ ס"ד) לענין העומד בקריאת שמע וברכותיה שכתב השו"ע לעיל (סי' טו ס"ג) שמפסיק לקדושה. ודעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ח) לענין העומד בפסוקי דומרה, 'שטוב' לשתוק בין 'קדוש' ו'ברוך' וכו' כדי שלא להפסיק בין הפסוקים, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שמא), ומה שכתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פ"ט הע' יז) לענין קדיש שמפסיק רק כשעונה, ביאר (בעל פה לערוכי המשנ"ב) שאין הברל בין קדיש לקדושה, ובשניהם טוב שישתוק כבולו אך אינו חייב. וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קבר ס"ק לג).

4) ואפילו אם בגלל אמירת 'יהיו לרצון' לא יספיק להתחיל עמהם קדושה, אך כיון שמבואר בבחי'ל לקמן (סי' קכא ס"א ד"ה אלא) שכל זמן שהציבור לא סיימו נחשב שאומר עמהם, לכן יתכן שגם כאן יאמר תחילה 'יהיו לרצון' ואחר כך יאמר 'קדוש קדוש' וכו' (שיח הלכה אות ה).

[שע"צ ס"ק ה]

כֵּן מְשַׁמֵּעַ כְּחִי-אֲדָם²² וְכוּ', שְׁתַּלְמֵי זֶה בְּזֶה אֵינוֹ מְכַרְחֵם²³.

הלכות תפלה סימן קכא קכב

קכא דיני מודים, וכו' ג' סעיפים:

קמו באר הגולה

א *שוחין (ב) (ב) ב'מודים' (א) תחלה (ד) וסוף: **ב** *האומר 'מודים מודים', (ה) משתקים אותו: **ג** יחיד אין לו לומר ברפת פהנים: הגה וכן עקר, וכן נראה לי לנהג, אבל המנהג הפשוט אינו כן, רק אפלו יחיד אומר אותו קל זמן שראוי לנשיאות פנים, (ו) ואינו (ז) [3] נראה (כ"י בשם המנהג):

קכב דינים השכים בין שמונה עשרה ל'יהי לרצון', וכו' ג' סעיפים:

א *אם בא להפסיק ולענות קדיש וקריש בין שמונה עשרה ל'יהי לרצון' אינו פוסק, ש'יהי לרצון' מקבל התפלה הוא, אבל בין 'יהי לרצון' לשאר תחנונים (א) שפיר דמי: הגה ונראה במקום שנהגין לומר 'יהי לרצון' מיד אחר התפלה, (ב) אבל במקום שנהגין לומר (ג) תחנונים קדם 'יהי לרצון', מפסיק גם כן לקדיש וקריש, ובמקומות אלו נהגים להפסיק ב'אלהי נצור' קדם 'יהי לרצון' לכן מפסיקין גם כן לקריש (ד) ולקריש (ה) ול'ברכו' (ו) ר"ע לפרש

א תשובת הרשב"א

באר היטב

שערי תשובה

[3] נראה, עכ"ט. וכתב ש"צ כי בירושלים תרבי"ב שנהגין לברך בי"ב בבית האכל או אף שאין פהנים אומרים אריא וזאת פשוט. וכתב בר"י בשם מו"ה בעל הסדר לאברהם שבברכת שים שלום האומר וטוב יהיה בעיניו כו' טועה, רק יאמר וטוב בעיניו וכו', ומקרא מלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ע"ש. ובש"ע הביא סתמדי"א כי וטוב בעיניו קלומר ויהיה טוב בעיניו כו' ע"ש:

צ"ל עגנו פעם אחת אחר ראה נא, מ"א ע"ש:
(ב) במודים, אם נודפן לו רק לא ישחה עד שיצא הרק מפיו, מ"ח ס"ו י"ח, מ"א נע"ת: **(ג) נראה**, ה"מ"א העלה דאין למחות ביד האומרים אותו ע"ש. אין אומרים אלהינו בבית האכל:
(ד) ולברכו, וטוב לומר יהי לרצון קדם התחנונים ואחריהם, ל"ח וב"ח

משנה ברורה

באר הלכה

* האומר 'מודים מודים' וכו', מסתפקא אם אומר רק פתח 'מודים מודים' לבד והשאר אטר בהלכתו, אם גם בזה משתקין אותו, דאולי הנפרא מרי דכפל גם התפלה שאמר זה, אבל בזה לבד לא תתני כשתי רשיות, אחרי שאחריה אטר 'שאמתה הוא ה' אלקינו', ומברכות ל"ג ע"ב דאטר לענון קריאת שפע: הא דאמר מלמא מלמא ומני לה ומסתמא הוא הדין לענון 'מודים', משמע לכוונת סתבת 'מלמא מלמא' בלאו 'שפע' בלחודה רק אמר בכפילא גם את התפלה, ומפל מקום יש לרחות, דלאו דווקא נקט האי לשנא: ומ"ע, מדאמר שם גם כן: הא דאמר פסוקא פסוקא, ולהפסיק דסברו דבזה משתקין אותו, בנדאי אפלו לא אטר רק הפסיק 'שפע' כי פעמים גם כן משתקין אותו: ואפלו אם תמצי לומר דלענון 'שפע' מקלין סתבת 'שפע שפע' בלחוד דעל-ידיה לא קתו כשתי רשיות, אפשר סתבת 'מודים מודים' חסור טפי, דומיא דמאי דאטר שם בפרק יד ע"ב: כל 'אמת אמת' חסרה תפלה להאי גבירא, וערוך עיון:

* ולקדיש ול'ברכו', עין במשנה ברורה. ואם התחיל לומר אחי פתונים שאינו רגיל בהן ונדפן לו לענות סתם אמן, נראה לי דאסור, ביון שלא אטר ערוך 'יהי לרצון'. ואינו דומה למה שהתיר ה"שו"ב בענין קטן א, וכמו שכתבנו במשנה ברורה באת א, דשם הלא מרי אטר שכתב אטר 'יהי לרצון'. ובגד"ק המיים (בסוף דיני תפלה ד"ח במדינתנו, באת א) משמע דאטר, ולא נהי"א, ואין לומר דטעמו דבמדינתנו שרגילין לומר 'אלהי נצור' קדם 'יהי לרצון', הרי דסבירא לן דמפנין פשים ה"ח ברכות כפר סם כל התפלה, על-כן דינו כמו במקום שרגילין לומר 'יהי לרצון' אטר 'יהי לרצון', דזה אינו, דלא גרעא דכלי עלמא הפסיק 'יהי לרצון' שהתקינו ה"ח לאמרו אחר י"ח ברכות נוכחו שאמרו ה"ח אחר י"ח בקשת מוסורין משאר תחנונים שהרגיל בעצמו לאסרן אטר תפלתו דאמרינו דבקצת דימן לתפלה, ואין להפסיק לאסרן בין באמצעו ובין קדם שהתחיל לאסרן, וכמו שכתבנו במשנה ברורה את א, והכי נמי דכותה:

בשיורי כנסת הגדולה בשם ספר תניא, ועל-כן אף שברגול מרבכה חלק על זה, יש לחש לךברי ראשונים⁽¹⁾ [מגן ערוכים]:

א (א) שפיר דמי. הינו דאטר (ב) אפלו לענות סתם אמן, וכל-שכן אמן ד"האל הקדוש" ו"שומע תפלה" ואמן זה שמה רבא וקדיש וברכו. והא דמסים בסוף הסעף: בדרך שפסיק בברכת קריאת שפע, ושם אינו אטר לתת אמן, וכנ"ל בסיון טו, שם הלא ארי רגיל לומר תחנונים, על-כן עשאו עלי קבעי⁽²⁾ ודמן קצת לשמונה עשרה, וברישא ארי כמי שרגיל לומר לתפלה, על-כן אין להם דמיון לשמונה עשרה כלה. ולפי זה (ג) במדינתנו ש'אלהי נצור' רגילין הכל לאמרו, אין להפסיק בו לתת אמן, בין קדם שהתחילו⁽³⁾ בין באמצע: **(ב) אבל במקום וכו'**, רוצה לומר, (ד) אפלו אם לא התחיל ערוך לאמרו, (ה) ואפלו אם דרך האיש ההוא להחמיר לעצמו לומר 'יהי לרצון' תכף אטר שמונה עשרה ברכות, ורעו לו לומר אמן זה שמה רבא וקדיש קדם שאמר 'יהי לרצון' ואין לו שהות לומר ה"היה לרצון', ומטר לו לענות⁽⁴⁾; ומכל מקום לכתחלה יראה להור שלא יבוא לידי כו⁽⁵⁾, כי יש מחמירין בזה: **(ג) תחנונים קדם וכו'**, וטוב לומר 'יהי לרצון' קדם התחנונים ואחריהם⁽⁶⁾ [אחרונים]: **(ד) ולקדיש ול'ברכו'**, (עין בסיון טו, הדברים שפסיקין באמצע ברכת קריאת שפע, (ו) והוא הדין הק"א). ואם פכר סים הכל, אלא שאינו יכול לפסע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, וכמו שכתוב לעיל סימן קב, כלכי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן; ובמאמר מרדכי כתב

שער העיון

(ב) רב"ם וישר פוסקים: (ג) כן מוכח מטגן אברהם. ועין בפרי"קורים שכתב דלהלבוש השחיה בסוף ברכה מטש, ואינו מוכח, וגם מהרמב"ם משמע מהמגן אברהם: (ד) פרי"קורים: (ה) פרי"קורים: (ו) ט"ו ופרי"קורים: (ז) דרך החיים: (ח) מוכח מ"ט: (ט) מוכח מלבוש: (י) כן משמע בחי"אדם⁽⁵⁾ וכן מוכח בדרבי"משה כמה שכתב באת א וב, עין שם, ובגד"ק החיים משמע דמי שנוהג (לענות) ולומר 'יהי לרצון' תכף יש להחמיר שלא לענות קדיש וקריש, ובבאר הגרי"א כתב דעצם דין הרמ"א שמלי זה בזה אינו מוכרח⁽⁶⁾, על-כן סתמתי שיראה להור שלא יבוא לידי כן: (ז) כן משמע בפרי"קורים:

מילואים הלכות תפילה סימן קטז קיו המשך מעמוד קודם

מוריד הגשם, כך היו מכריזים שיש לומר טל ומטר, ועל הגשם כתב הירושלמי בתענית (ב, א) שהיו מכריזים רק ביום, כיון שאו הציבור נמצא, ולכן בדיעבד אם לא אמר בלילה טל ומטר, אין צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָבֵל קָטָר יֵשׁ בּוֹ הַזֶּקֶק לְשָׂאָר אֲרָצוֹתָיו¹¹.

(11) ובאותם מקומות שאינם צריכים גשמים בימות החורף, הסתפק הערוך השלחן (סעיף ו-ח) בדינו של מי ששכח שם לומר טל ומטר, אם עליו לחזור ולהתפלל.

ישראל, אם דעתו לחזור באותו שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ.

ואם נמצא במקומות שאינם צריכים גשם בתקופה זו, יש לנקוט כדעת הפרי חדש שהביא המשניב, שאם דעתו לחזור באותה שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ, גם אם אשתו ובניו נמצאים בארץ ישראל.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְקָרַעַת הַלְכוֹת קִטְנוֹת טַלְק א סִימָן עג, וְכִמּוּ בְהַנְקָרָה, עֵינַן שְׁס"ו¹⁰.
(10) שכתב ההלכות קטנות, שמתסביר שכשם שהיו מכריזים שיש לומר

הלכות תפילה סימן קיט קב המשך מעמוד 290

כתב שיאמר 'יהיו לרצון' ו'עננו', ויאמר שנית 'יהיו לרצון'.

[שעה"צ ס"ק כ]

וְכִלְ-שֵׁמֶן לְהַנְדִיף-הַחַיִּים גִּפְאָ, עֵינַן ב'י"ג²⁶.

(26) שכתב (דיני סמיכת גאולה לתפלה ותפלת שמונה עשרה, סני"ב) שגם אם לא היו בתחילה עשרה מתענים בכל אופן אומר השי"ץ 'עננו' בשומע תפילה, וכן פסק המשניב לקמן (סי' תקסו ס"ק יג), אלא שכאן הוסיף שאף לדעת השערי תשובה שחולק וסובר שאינו אומר, אך באופן שהיו עשרה ויצאו חלקם, גם הוא מודה שאומר השי"ץ 'עננו'.

[משנ"ב ס"ק יט]

כְּשָׂאָר יְחִיד בְּעֶלְמָא²⁷ וכו', אַחַר שְׁיָסִים "בְּשָׁלוֹם" קָדָם "אֱלֹהֵי נְצַר"²⁸.

(27) ואם טעה וחתם 'העונה בעת צרה', כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פמ"ד הע' יב) שלא יצא ידי חובת ברכת 'שומע תפילה'.

(28) ויאמרנה קודם 'יהיו לרצון', וכמו שכתב החסד לאלפים (סי' קיד אות ח), שהרי השי"ץ אינו אומר 'אלקי נצור', והב"ח החיים (ס"ק כה)

סימן קכ

שְׂרָאוֹי לּוֹמֵר 'רְצֵה' בְּכָל תְּפִלָּה

[משנ"ב ס"ק א]

דְּהִינּוּ שְׁהֵם מִתְחִילִין מִ"רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל"¹.

(1) וביאר הבי"ד בדעתם, שנהגו לומר 'רצה' רק בתפילות שיש בהן ברכת כהנים, שאו הכהנים עולים לדוכן.

ונהגו להוסיף בברכה זו בתפילת מוסף של יום טוב ותערב לפניך וכו', אך כשאין כהנים שעולים לדוכן, כתב לקמן (סי' קכח ס"ק קעג) שנהגים שלא לאומרו. והעיר הפאת השולחן (הלכות ארץ ישראל סי' ב אות יז ובבית ישראל ס"ק כד), שלכאורה בארץ ישראל שאומרים ברכת כהנים בכל יום, צריכים היו לומר 'ותערב לפניך' כל יום ולא רק ביום טוב. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' תפח ס"ק יג).

הלכות תפילה סימן קכא קכב המשך מעמוד קמו

האם מוטב לעשות כדעת הגרי"א (המוכב בהע' הקודמת) כדי שהיודי יהיה בתוך התפילה.

ואם בערב יום כיפור או ביום כיפור לא אמר 'יהיו לרצון' הגיע השי"ץ לקדושה, כתב המטה אפרים (שם ס"ו) שיאמר 'יהיו לרצון' באמצע היודי ויענה קדושה.

[משנ"ב ס"ק ד]

בְּאִמְצַע בְּרַכַּת קְרִיאַת שְׁמַע, וְהוּא הַדִּין הַקָּא⁸.

(8) ולכן מבואר שם (בסי' ג ובמשניב ס"ק יז) שיכול להפסיק באמצע 'אלוקי נצור' כדי לענות 'אמן יהא שמה רבא' עד 'עלמאי' [ולא ימשיך 'יתברך וכו'], וכן לענות אמן אחרי 'דאמירן בעלמא'.

וקדושה, יענה 'קרוש קדוש' [עד 'כבודי', וכמבואר בחיי אדם כלל כ ס"ד] ויברך כבוד' וגו'.

ויברכו, כתב שם (ס"ק יח) שיענה 'ברוך ה' המבורך' וגו', וכן על 'ברכו' של העולה לתורה, והוסיף (שם) שיש אומרים שגם יענה אמן בסיום ברכת העולה לתורה, וכתב התהלה לדוד (שם ס"ק ג) שמשמע שיענה גם על ברכת 'אשר בחר בנו' וגם על ברכת 'אשר נתן לנו', וסיים בצי"ע.

(5) שכתב (כלל כד סכ"ז) שיש לומר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', ובהמשך דבריו (שם סכ"ז) כתב שיותר לענות קדיש וקדושה אפילו כשלא אמר 'יהיו לרצון', אך אם אפשר יאמר תחילה 'יהיו לרצון'.

(6) שאף שאומרים 'אלוקי נצור' קודם 'יהיו לרצון', לא מוכח מזה שיהיה מותר גם לענות קדיש וקדושה, ובסידור הגרי"א (תפילת שמונה עשרה, קודם 'אלוקי נצור') מבואר שלדעת הגרי"א אמירת 'יהיו לרצון' היא גמר התפילה, ולכן כשאין בכך צורך לא יאמר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', אלא רק בסופו.

[משנ"ב ס"ק ג]

יְטוּב לּוֹמֵר "יְהִי לְרָצוֹן" קָדָם הַתְּחַנּוּתִים וְאַחֲרֵיהֶם⁷.

(7) ואותם האומרים תמיד 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, כתב לקמן (סי' תרו ס"ק טז) שגם במנחה של ערב יום כיפור ובתפילות יום כיפור יאמרו 'יהיו לרצון' קודם היודי. והגרי"ו לוינשטיין (אור יחזקאל מכתבים קצג) נהג כל השנה לומר 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, וכדעת המשניב, ורק בתפילות של ערב יום כיפור ושל יום כיפור הסתפק